

JAMIYAT HAYOTI VA UNING TARAQQIYOTIDA MA'NAVIYATNING O'RNI VA ROLI

Ramazonova Dilorom Raximjon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 2-kurs talabasi

Xazratkulova Shoira Noraliyevna

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyat hayoti va uning taraqqiyotida ma'naviyatning o'рни va roli, ahamiyati haqida atroflicha to'xtalib o'tilgan. Shu bilan birga har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, uning yetuk va barkamol avlodiga bog'liqdir, shunday ekan ushbu fikr tarix sinovida tasdiqlanib kelgan haqiqatdir. Ma'naviyat millatning asrlar davomida shakllangan ildizlari, uning tarixiy tajribalari va ijtimoiy-madaniy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq bo'lgan aqliy intellektual va sobit hissiy dunyosi ekanligi ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, milliy tarbiya, ma'naviyat, shaxs, barkamollik, axloq, barkamol avlod.

Tarixga nazar tashlasak, insoniyat tarixiy taraqqiyotining barcha bosqichlarida jamiyat hayoti va taraqqiyotida ma'naviy soha nihoyatda muhim o'rin tutganligining guvohi bo'lishimiz mumkin. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov o'zining «Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch» acapida ma'naviyatning inson barkamolligida, jamiyat taraqqiyotida nechog'lik muhimligi xususida o'z fikr va mulohazalarini bildirib o'tgan. Asarda Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro'-e'tibori, avvalambor, farzandlarimizning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib, hayotga kirib borishiga bog'liqdir, deyiladi. Darhaqiqat, har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, uning yetuk va barkamol avlodiga bog'liqdir. Ushbu fikr tarix sinovida tasdiqlanib kelgan haqiqatdir. Ma'naviyat millatning asrlar davomida shakllangan ildizlari, uning tarixiy tajribalari va ijtimoiy-madaniy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq bo'lgan aqliy intellektual va sobit hissiy dunyosidir.

"Barkamollik-kamolot, balog'atga erishgan, bekom ko'st, yetuk, mukammal, komil, ma'rifatli kishilarga nisbatan qo'llanadigan tushuncha. U insonning aqliy,

ma'naviy, axloqiy jihatdan yetukligi, o'zi tanlagan kasb-hunarning ustasi bo'lishi, shaxs sifatida shakllanib, Vatan taraqqiyoti, el-yurt farovonligi uchun jon kuydirishi, ezgu g'oya va niyatlar bilan bunyodkorlik va yaratuvchanlik qobiliyatiga ega bo'lishini ham anglatadi"[1].

Ulkan bir tizim bo'lgan inson ma'naviy olamining huquq va axloq deb atalgan ikki atributi borki, bularsiz inson ma'naviy olamini tasavvur qilish mushkuldir. Bu ikki tushuncha insonning jamiyatga bo'lgan munosabatining asosini tashkil etadi.

Axloq va huquq insonlar o'rtasidagi muloqot, o'zaro munosabatni tartibga soluvchi talablar, qoidalar, me'yorlar yig'indisidir. Ulardan birinchisi axloq - bu insonga ham ma'naviy, ham jismoniy jihatdan foyda berib, iymon pokligiga erishtiradigan tushuncha. Axloq – o'z hatti-harakati, kilmishi, yurish-turishi uchun ma'nan yetuk jamoatchilik oldidagi mas'uliyatini anglatadi, vijdon, tarbiya kabi me'yorlar bilan belgilanadi.

Har qanday aqli raso kishi o'zini o'z hayoti, yaqinlari va yurtining kelajagi uchun mas'ul deb biladi. Mas'uliyat tushunchasi axloqning asosiy kuchi va tayanchidir, chunki aynan mas'ullik hissi bizni befarqlikdan himoya qilib, javobgarlikka undaydi.

Birinchi Prezident Islom Karimov ham «komil inson deganda, biz, avvalo, ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan boshqalarga ibrat bo'la oladigan kishini tushunamiz», deb ta'kidlangan edi.

XXI asr – intellektual qadriyatlar ustivorlik qiladigan asr ekanligi hozirgi kunda hech kimga sir emas. Shuni e'tiborga olgan holda, 2010 yil hurmatli Birinchi Prezident Islom Karimov tomonidan mamlakatimizda «Barkamol avlod yili» deb e'lon qilingani bejizga emas edi. Yoshlar jamiyatning ijtimoiy tarkibida nisbatan mustaqil tuzilma bo'lib, umuman, ijtimoiy tizimga xos qonuniyatlar unda muqarrar aksini topadi.

Shu nuqtai nazardan karaganda, biz tanlagan taraqqiyot yo'lining tarkibiy qismiga, aniqroq aytadigan bo'lsak, kelajagimizning mustahkam poydevoriga aylanib borayotgan ta'lim sohasidagi buyuk dasturlarimizni o'z vaqtida, uzoqni ko'zlab ishlab chiqqanimiz va amalga oshirganimiz naqadar to'g'ri bo'lganini bugun mamlakatimiz erishgan yuksak marra va natijalar yaqqol namoyon etmoqda.

Shu bois, yoshlar ijtimoiy guruhlarining hayot faoliyati xususiyatlarining tadqiqi ularning ahvolini, rolini va faoliyat turlarini jamiyatimiz, o'z navbatida, yoshlarga va ularning ma'naviyatiga ko'p jihatdan ta'sir ko'rsatishni hisobga olgan holda belgilaydigan ijtimoiy-iqtisodiy holatga doimo mos kelishi darkor.

Davlat va jamiyat yurtimizning kelajagi bo'lgan, mana shu kelajakda adolatli, farovon hayotni bunyod etishi kerak bo'lgan yoshlarning ijtimoiy ongi, axloqi, ma'naviy barkamolligi qanday shakllanayotganiga befarq qarab turmaydi, albatta. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tarixiy jarayonlarning barcha sohalarida yoshlarni adolatli, xalqparvar, vatanparvar, mehnatsevar, boy ma'naviy merosimizga, tarixiy, milliy an'analarimizga, mustaqil Vatanimiz ideallariga sadoqatli qilib voyaga yetkazish bugungi kunda muhim ahamiyatga molik vazifa hisoblanadi. Endilikda yoshlar o'z millati, xalqiga, qolaversa, o'zi va oilasi manfaatlari uchun erkin mehnat qilish imkoniyatiga ega bo'ldi. Bu muhim ijtimoiy o'zgarishlar mustaqil davlatimiz Konstitutsiyasida, O'zbekiston Fuqarolik kodeksi qonunlarida xalqaro kadriyatlarga muvofiq ravishda mustahkamlab qo'yildi.

Bularning barchasi yoshlarning yangicha tafakkurini, milliy, ijtimoiy ongini shakllantirishga xizmat qilyapti.

Yoshlarning aqliy qobiliyatlari va imkoniyatlarini yuzaga chiqarish muammosi, xullas, ularni ma'naviy kamol toptirish, mehnat faoliyatida shaxsiy va ijtimoiy manfaatlarini uyg'unlashtirish, Vatan taraqqiyoti ehtiyojlarini anglab yashash, mehnat qilishga o'rgatish barcha korxonalar, tashkilotlarning rahbarlari, hokimlar hamda mutasaddilarning aniq va muhim vazifasidir.

Yoshlarning jamiyatdagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy islohotlarni amalga oshirish jarayonlarida faol qatnashuvini rag'batlantirish, ularning ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, g'oyaviy-nazariy salohiyatlarini o'stirish uchun zarur sharoitlar yaratib berish uchun, mustaqillikka erishib, ijtimoiy islohotlarni chuqurlashtirayotgan O'zbekiston yoshlarining ijtimoiy ruhiyati shakllanishi va rivojlanishi qonuniyatlarini o'rganish, tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etmokda.

Milliy g'oya, birinchi navbatda, yosh avlodimizni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbiga insonparvarlik va odamiylik fazilatlarini payvand qilishdek olijanob ishlarimizda madadkor bo'lishi zarur[2].

Yoshlar hayoti muammolari, yoshlarning ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy hayotga kirib kelishi, jamiyat hayotiga faol aralashuvi faqat pedagoglar va psixologlarni qiziqtirib qolmay, balki faylasuflar, sotsiologlar, demograflar, yuristlarni ham qiziqtirib keladi. Insonshunos olimlar yoshlarning ijtimoiy psixologiyasi muammolarini tadqiq etish jarayonida taraqqiyot yo'llarining o'zgarishi, jamiyatda milliy an'analar, halollik, adolat, gumanizm-insonparvarlik kabi qadriyatlarning qaror topishi muammolariga e'tiborni qaratadilar.

O‘zbekiston Respublikasi chinakam mustaqillikni qo‘lga kiritgach, o‘z hayotining barcha sohalarini sifat jihatdan yangilash, dunyoviy demokratik davlat va bozor iktisodiyotiga asoslangan fuqarolik jamiyati barpo etish yo‘lidan bormoqdaki, mamlakat Konstitutsiyasi o‘zining huquqiy bazasi, milliy istiqlol mafkurasi esa yoshlarning ma‘naviy barkamolligining asosi bo‘lib qoldi.

Ushbu muhim vazifalarni amalga oshirish uchun jamiyat barcha a‘zolarining, ayniqsa, bugungi kunda mamlakatimizda 18 yoshgacha bo‘lgan yoshlar 10 mln 360 ming nafarni yoki umumiy aholining taxminan 40 foizini, 30 yoshgacha bo‘lganlar esa 17 mln 80 ming nafarni yoki 64 foizini yoshlar tashkil etadigan yoshlarning kuch-g‘ayratini safarbar etishni talab qiladi. Madaniyat ma‘naviyatini, rivojlanishning intellektual boyliklarini bo‘lajak jamiyat a‘zolari ongiga joylash aynan yoshlarning vazifasidir. Yoshlar bunday mas‘uliyatli vazifani bajara olishi uchun O‘zbekistonda uning erkin rivojlanishi hamda mehnat faoliyati uchun qulay imkoniyatlar yaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati” to‘g‘risidagi Qonuning 5-moddasida “Qonun bilan yoshlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta‘minlashni; yoshlarning hayoti va sog‘ligini saqlashni; yoshlarning ma‘naviy, intellektual, jismoniy va axloqiy jihatdan kamol topishiga ko‘maklashishni; yoshlar uchun ochiq va sifatli ta‘limni ta‘minlashni; shuningdek, yoshlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va yoshlar sportini ommaviy rivojlantirish uchun shart-sharit yaratish” qayd etib o‘tilgan. Bu qonunning asosiy yo‘nalishlari esa yangi vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirishga yordamlashadigan ilmiy metodologiyani ishlab chiqishga asos bo‘ladi[3].

Bunday yo‘nalish yoshlarning ma‘naviy barkamolligi, uning ijtimoiy vazifasi to‘g‘risidagi tasavvurlarni tubdan o‘zgartirib yubordi. Jamiyatimizning ma‘naviy yangilanishi inson turmush tarzida ham, ma‘naviy barkamolligida ham chinakam global o‘zgarishlar qildi. Yangicha fikrlashga, yoshlarning ma‘naviy barkamolligini shakllantirishga yo‘l ochildi. Bu hol umumiy taraqqiyotning hamda aholi farovonligini oshirishning juda muhim sharti bo‘lgan yoshlarning umumiy malakasini oshirish masalasini hal qilishda ko‘p jihatdan ko‘maklashadi.

Xalqimizning turmush va tafakkur tarziga nazar tashlaydigan bo‘lsak, boshqalarga hech o‘xshamaydigan, ming yillar davomida shakllangan, nafaqat o‘zaro muomala, balki hayotimizning uzviy bir qismi sifatida namoyon bo‘ladigan bir qator o‘ziga xos xususiyatlarni ko‘ramiz.

Misol uchun, tilimizdagi mehr-oqibat, mehr-muhabbat, mehr-shafqat, qadr-qimmat degan, bir-birini chuqur ma'no-mazmun bilan boytadigan va to'ldiradigan iboralarni olaylik. Qanchalik g'alati tuyulmasin, bu iboralarni boshqa tillarga aynan tarjima qilishning o'zi mushkul bir muammo.

Shuni aytish lozimki, bu tushunchalar kimdir shunchaki o'ylab topgan shirin kalom, quloqqa xush yoqadigan so'zlar emas. Bunday tushunchalar asrlar mobaynida el-yurtimizning dunyoqarashi, ma'naviy hayotining negizi sifatida vujudga kelgan ongu shuurimizdan chuqur joy olgan buyuk qadriyatlarning amaliy ifodasidir.

Masalan, ezgu odatimizga aylanib ketgan mehr-oqibat tushunchasini oladigan bo'lsak, uning juda teran tarixiy, milliy, diniy ildizlari borligini ko'rish mumkin. Bu, avvalo, insonning inson bilan, qo'shning qo'shni bilan, qarindoshning qarindosh, oilaning oila bilan, eng muhimi, shaxsning jamiyat bilan uyg'un bo'lib yashashini, yetim-yesir, beva-bechora va nogironlarga, musofirlarga saxovat ko'rsatish, sidqidildan, beg'araz yordam berishni anglatadi va bunday xususiyat xalqimizning, jumladan, yoshlarimizning ma'naviy olamiga singib ketganini hech kim inkor eta olmaydi.

Ota-bobolarimiz necha asrlar mobaynida shu bepoyon mintaqada qanday hamjihat bo'lib, qanday qadriyatlar asosida yashab kelgan bo'lsa, bugun ham, ta'bir joiz bo'lsa, tarix va hayot gardishi, tabiatning o'zi bizni - butun O'rta Osiyo xalqlarini aynan ana shunday do'stlik va hamkorlik ruhida hayot kechirishga da'vat etmoqda. Xullas, Mustaqillik yillarida bosib o'tgan yo'limiz bizni insoniylik ruhi bilan sug'orilgan, bozor munosabatlariga asoslangan fuqarolik jamiyati va demokratik huquqiy davlatni faqat ilg'or ma'naviyatning mustahkam poydevori negizida qurish mumkinligi to'g'risida xulosa chiqarishimizga asos beradi.

Bir so'z bilan aytganda, tarixiy voqelikka mana shunday qarash, jamuljam bo'lib yashash tuyg'usi biz uchun hayot falsafasiga, yana ham aniqrog'i, hayot qoidasiga aylanib ketgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ma'naviyat asosiy tushunchalari izohli lug'ati. – T.: G'.G'ulom nomidagi nashriyot, 2009. 64-b.
2. “Kelajak yoshlar qo'lida”. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov asarlaridagi Barkamol avlodni tarbiyalashga oid hikmatli fikrlar majmuasi. T.: “O'zbekiston”, 2010, 35-bet.
3. Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi qonuni. “Xalq so'zi” gazetasi, 2016 y 15 sentabr.

4. Sh.Mirziyoevning Oliy Majlisiga murojaatnomasi. “Xalq so‘zi”. Toshkent. 2021.30.12. № 276 (7778).
5. Mukhtarova L.A. Ways of formation of ecological culture in children of primary age // AJMR:Asian Journal of Multidimensional Research Journal. Vol 10, Issue 4, April, 2021. - Pp 648-652. (Impact Factor 7.699).
6. Mukhtarova, L. A. (2021). THE USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF A CULTURE OF ENVIRONMENTAL SAFETY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 792-797.
7. Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2021). POSSIBILITIES OF AN INTEGRATIVE APPROACH TO THE FORMATION OF A CULTURE OF ENVIRONMENTAL SAFETY. *European Scholar Journal*, 2(11), 43-44.
8. Muxtarova, L. A. (2021). Use of multimedia technologies in the educational process. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1781-1785.
9. Мухтарова, Л. А. (2018). Пути Использования Возможностей Мультимедиа В Повышении Качества И Эффективности Уроков Чтения В Начальных Классах. *Научные горизонты*, (11-1), 247-252.
10. Мухтарова, Л. А. (2018). Развитие И Формирования Критического Мышления У Школьников Начальных Классах. *Гуманитарный трактат*, (24), 13-14.
11. Мухтарова, Л. А. (2018). Развитие творческого мышления у школьников начальных классов. *Гуманитарный трактат*, (24), 9-10.
12. Kulmuminov, U., & Mukhtarova, L. (2023). POSSIBILITIES OF CREATIVE THINKING AND ITS MANIFESTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS. *Open Access Repository*, 4(02), 81-84.
13. Lobar Mukhtarova, & Shahnoza Isakova. (2023). METHODOLOGY OF SPEECH DEVELOPMENT OF VISUALLY IMPAIRED STUDENTS. *Academia Repository*, 4(10), 360–371. Retrieved from
14. Mukhtarova Lobar Abdimannabovna, & Saidakhmatova Nafisa Soatmurod kizi. (2023). DEVELOPMENT OF READING UNDERSTANDING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Academia Science Repository*, 4(04), 18–22. Retrieved from
15. Khazratkulova Shoira Noralievna. (2022). USE OF MODERN TEACHING METHODS IN EDUCATION OF STUDENTS IN PRIMARY SCHOOLS. *EPRA*

International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), 8(2), 123–126.
Retrieved from

16. Sh. N. Khazratkulova. (2023). EDUCATION DIRECTED TO STUDENTS IN TEACHING THE SCIENCE OF EDUCATION IN PRIMARY GRADES DISTINCTIVE ASPECTS. *Academia Science Repository*, 4(04), 644–646.
Retrieved from

17. Hazratkulova, S., & Abdiraxmonov, S. (2023). ABDULLA AVLONIY ASARLARIDA TA'LIM-TARBIYANING O'RNI. *Interpretation and researches*, 2(1).

18. Хазраткулова Ш.Н. «Совершенствование методов воспитания на занятиях в начальных классах». Международной научно-практической конференции. АЭТЕРНА. УФА. 1 августа 2022 г.

19. Sh.N.Hazratkulova “Boshlang'ich sinflarda tarbiya fani o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qo'yiladigan talablar” *Zamonaviy boshlang'ich ta'lim: innovatsiyalar, muammolar va rivojlanish istiqbollari*. Том 2 № 1 (2023) 855-859-с.

<https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/issue/view/14>

20. Nafisa Saidakhmatova, & Lobar Mukhtarova. (2023). THE SIGNIFICANCE OF A ARTWORK IN THE FORMATION OF LEARNING SKILLS. *Academia Science Repository*, 4(04), 176–180. Retrieved from

21. Pardayeva Gulbahor Jalgashevna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. *World Bulletin of Social Sciences*, 21, 109-111. Retrieved from

22. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. *Academia Repository*, 4(10), 18–23. Retrieved from

23. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF FORMING MATHEMATICAL LITERACY SKILLS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS. *Open Access Repository*, 4(3), 971–976.

24. Shonazarova, S. . . (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY GEOGRAFIK FANLARINING NAZARIY MUAMMOLARI. *Наука и технология в современном мире*, 2(22), 4–6. <https://in-academy.uz/index.php/zdift/article/view/22756>

25. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from
26. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from
27. Erkin Babamuratov, Dzhuraeva Ulmashon, & Zhovliev Zhurabek. (2023). METHODS OF IDEOLOGICAL WORK FOR YOUTH WITH IDEOLOGICAL DEPRESSION. World Bulletin of Social Sciences, 27, 136-143.
28. Jorabek Jovliev. (2023). EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL AND GENERAL HUMAN VALUESTECHNOLOGY. Open Access Repository, 10(10), 51–55.
29. www.tdpu.Uz
30. www.pedagog.Uz